

Slovenská literárna moderna

(1900 – 1918)

- nová generácia autorov vstupuje do literatúry v období, keď vrcholí tvorba realistov; mladí autori sa snažia vyjadriť myšlienky a problémy doby netradičným spôsobom, novou veršovou formou;
- moderna vychádzala z domácich tradícií, ale ovplyvnili ju aj moderné európske smery najmä **symbolizmus a impresionizmus**;
- základným literárnym druhom bola **lyrika**; prostredníctvom nej autori zobrazovali **svoje vnútorné pocity**; väčšinou išlo o krátke básne – spomienky plné nostalgie (smútku), zachytávajúce unikajúce chvíle, smútok za starým svetom, zážitky z prírody, ale aj úvahy o sociálnych otázkach;
- dôležitým znakom básní bola **autoštylizácia** – stotožnenie autora s lyrickým hrdinom; ďalším znakom bola **subjektivizácia** – autor zobrazuje skutočnosť podľa svojho osobného názoru;. v básňach sa odráža **rozpor medzi osobnou túžbou a objektívnou skutočnosťou**;
- autori sa snažia zmeniť postavenie spisovateľa v spoločnosti z verejného činníka na tvorivú osobnosť; **neprevláda národná tematika, ale subjektívne motívy, túžby a smútky**;
- do radov literárnej moderny patrili básnici, prozaici a literárni kritici: **Ivan Krasko, Janko Jesenský, Vladimír Roy, František Votruba, Pavol Bujnák, Martin Rázus, Štefan Krčméry**; za ich spoločné vystúpenie sa pokladá **Zborník slovenskej mládeže** (1909); svoje práce uverejňovali v časopisoch **Dennica** (1894 – 1914), **Prúdy** (1909 – 1914), **Živena** a **Slovenské pohľady**.

Ivan Krasko (1876 – 1958)

- slovenský **básnik a prozaik**, hlavný **predstaviteľ Slovenskej literárnej moderny (symbolistickej poézie)**; zakladateľ modernej slovenskej lyriky;
- organizačne sa nepodieľal na formovaní Slovenskej literárnej moderny, ale typom svojej tvorby nepriamo pôsobil na túto skupinu spisovateľov;
- vlastným menom sa volal **Ján Botto**; narodil sa v dedinke Lukovišťa na Gemeri; tu vychodil ľudovú školu; pokračoval v štúdiách na maďarskom gymnáziu v Rimavskej Sobote a zmaturoval na nemeckom gymnáziu v Brašove v Rumunsku; potom študoval v Prahe na chemickej fakulte a počas štúdií bol členom a pokladníkom spolku Detvan; po štúdiách pracoval ako chemický inžinier v cukrovare v meste Klobouky v severných Čechách; tu žil osamelým spôsobom života; v roku 1912 sa oženil v Dolnom Kubíne s Elenou Kňazovičovou; spolu potom odchádzajú do mesta Slané v Čechách; počas 1. sv. vojny narukoval a bojoval na ruskom a talianskom fronte; po vzniku ČSR pôsobil vo verejnom a politickom živote ako poslanec za agrárnu stranu; žil v Bratislave, neskôr sa presťahoval do Piešťan, kde sa nachádza aj jeho Pamätná izba; zomrel v Bratislave, pochovaný je v rodnej dedine; v roku 1946 získal za celoživotné dielo titul **národný umelec**.

Tvorba

- prvé básne začal písať počas stredoškolských štúdií; v Brašove si obľúbil melancholické básne rumunského básnika **Mihaila Eminesca**, ktoré aj prekladal;
- prvé básne uverejňoval v Dennici a v Slovenských pohľadoch pod **pseudonymom Janko Cigáň**; umelecké meno Ivan Krasko mu vymyslel S. H. Vajanský, ktorý mu vydal prvú zbierku;
- **programovou básňou** autora sa stala báseň **Poetika starej lyriky**, v ktorej autor vyjadril názory na charakter svojej tvorby:

„No nikdy nepíš to, čo necítiš,
čo v tvojom srdci zrod svoj nemalo;
obchádzaj krasomluvu jako mor
a vyhod' z textu slovo jalové;
nech hudbou zneje každý malý verš,
obrazom blýska každé slovíčko –
a nezabúdaj, náznak tajomna
že tisíci tónmi znie...”

- autor hovorí o tom, že poézia má vychádzať zo srdca, má to byť úprimná výpoveď, bez prikrášľovania a prázdnych slov, verše majú byť hudobné a obrazné (symboly).

NOX ET SOLITUDO (NOC A SAMOTA, 1909)

- **prvá básnická zbierka** autora; vyšla pod pseudonymom **Ivan Krasko**; básne z tejto zbierky patria k **vrcholom slovenskej symbolistickej poézie**; zbierka obsahovala 25 básní, ktoré autor napísal v r. 1905 – 1907;
- v zbierke **dominuje motív samoty a túžby prekonať ju**; autor spracúva svoje pocity smútku, opustenosti a rozorvanosti duše; autor má pocit, že šťastie mu uniká, že všade „prichádza pozde“;
- lyrický hrdina je umiestnený do ovzdušia „búrnej tmavej noci a tklivej samoty“; lyrický hrdina sa ťažko vyrovnáva s pocitom vlastnej viny a s nenaplnením vlastnej túžby po harmónii; snaží sa prekonať samotu, túži po družnosti, po šťastí, no osud mu nepraje; cenné je to, že **básnik sa nevzdáva, zápasí s touto osudovosťou**, neprestáva hľadať cestu k človeku, k ľuďom; básne sú krehké, jemné a plné kontrastov medzi tým, čo básnik chcel, po čom túžil, a tým, čo dosiahol; väčšina básní vznikla v období, keď básnik pracoval v Kloboukoch, žil sám, bez blízkych, po práci sa vracal do prázdnej izby, kde ho nik nečakal;
- autor majstrovsky využíva **3 zobrazovacie postupy** typické pre **symbolizmus**:
 1. **eufóniu** – ľubozvučnosť, melodickosť verša (opakovanie rovnakých hlások alebo skupín hlások vo verši),
 2. **zmyslové vnímanie sveta** – farba, tvar, zvuk; **prvky dynamiky**,
 3. **symbols**;
- pre autora je typické, že každú báseň **začína prírodným motívom** a od prírody prejde k sebe; využíva **syllabotonický veršový systém** (daktylskú stopu (– – U) alebo daktylo-trochejskú stopu (– – U/ – U))
- znaky Kraskovho verša:
 1. **rytmicko – syntaktický paralelizmus (čo verš, to veta)**,
 2. **členenie verša na 2 časti**,
 3. **oslabenie rytmickej funkcie rýmu (rým je nepravidelný alebo nie je)**,
 4. **narúšanie rovnoslabičnosti verša**.
- v zbierke autor využíva aj netradičné útvary: **pieseň, baladu, romancu**.

Už je pozde

- večerná príroda vyvoláva u básnika spomienku na niečo, čo bolo nedopovedané; básnik niečo zameškal, ale tá chvíľa sa nedá vrátiť späť, lebo „už je pozde“;
- autor využíva typické **zobrazovacie postupy symbolizmu**:
 1. **eufóniu** – v 3. verši sa opakuje „e“; v 10. verši „o“ „u“
 2. báseň je kreslená pomocou zmyslov, vnemov – farby sú tmavé, zvuky duté, nejasné, dynamika – mráčky tiahnu, tiene blúdia (pohyb v básni)
 3. **symbols** – mesiac (nešťastná situácia)
- **básnické prostriedky**:
 - symploké – báseň sa začína aj končí tým istým veršom – „Už je pozde, nepamätáš!“
 - prirovnanie – obličaj sťa mŕtvolý
 - epiteton – riedke mráčky, siné pole, započaté hovory
 - personifikácia – mesiac sadá za hory, pokoj čuší, tiene blúdia
 - epizeuxa – zrovna, zrovna jako vtedy
 - apoziopéza (neukončená výpoveď) – zrovna, zrovna jako vtedy...!
 - básnické zvolanie – Už je pozde, nepamätáš!
 - poetizmy (básnické slová) – pozde, kdes', zrovna, sťa, siné pole, obličaj

Topole

- citová dráma lyrického hrdinu; básnik sa cíti osamelý, smutný, ubolený a bezradný; svoje smútky a bolesti prirovnáva k výške a samote topoľov; autor využíva gradáciu (stupňovanie) vzhľadu topoľov; motív osamelosti v závere vystupňuje symbolom havrana a noci;
- využíva zobrazovacie postupy symbolizmu (nájdí v básni)
- **znaky verša:**
 1. rytmicko-syntaktický paralelizmus (čo verš, to veta) Hej, topole, tie topole vysoké!
 2. verš je členený na 2 časti : Hej topole, // tie topole vysoké! Okolo nich // šíre pole
 3. nepravidelný rým – lístia, vôle, ošarpané, holé
 4. verše nemajú rovnaký počet slabík (11,8,...) Hej, topole, tie topole vysoké (11)
Okolo nich šíre pole – (8)
- **básnické prostriedky:**
 - o básnické oslovenie – Hej, topole, ...
 - o prirovnanie – príznaky sťa z nirvány
 - o epiteton – šíre pole, havran ošarpaný
 - o personifikácia – topole nemo stoja, topole pozerajú
 - o básnická otázka – Hore? Dolu?
 - o neukončená výpoveď – Hore...?, Dolu ...?
 - o poetizmy – špatnej, jako, bôle, vysočizné, sťa

Jehovah

- **spoločenská báseň**; je to jediná báseň, v ktorej básnik vyslovil kritiku politickej pasivity v slovenskom predvojnovom živote;
- báseň je napísaná na spôsob **starozákonného zaklínacieho žalmu**; Jehovah je v Starom zákone meno Boha; pôvodne to bol boh búrky u starých semitských národov južne od Palestíny;
- autor prívola na vlastný národ nešťastie, ak nepremôže svoju pasivitu a nezačne bojovať za svoju národnú slobodu;
- do zbierky Nox et solitudo autor zaradil aj **básne s ľúbostnými motívmi**; v symbolistickej poézii je láska väčšinou nenaplnená, nešťastná, často len bôľna spomienka na minulú lásku, pripomenutie milovanej tváre či ruky.

Pieseň

- milujúca deťva dala milému všetko, čo mala, úprimnú lásku, srdce, ale on nebol úprimný, zlomil jej srdce a opustil ju; za poznanie „žiť sa musí pre človeka“, platí mládenec smútkom a stratou lásky; motív, ktorý Krasko v tejto básni zobrazil, našiel odraz aj v súčasnej poézii u Miroslava Válka v básni Jesenná láska;
- **kompozícia básne** – rámec básne vytvárajú prvý a posledný verš; prvý verš je symbolom mladej milujúcej ženy, posledný verš je symbolom stratenej skončenej lásky;
- báseň melodickosťou pripomína ľudovú pieseň, preto dominantným básnickými prostriedkami sú opakovanie figúry;
- v básni je využitá trochejská stopa „Zrála, plála, rudá ruža prekvitala...“
– U / – U / – U / – U / – U / – U

Vesper dominicae (Nedel'ný večer)

- je to spomienková báseň na matku; básnik si v nej spomína, ako vídal svoju matku v detstve a v mladosti; tichú, pokornú s modlitebnou knižkou v ruke; pomocou viery sa matka snaží prekonať smútok za synom; v básni cítiť vrúcny vzťah autora k matke a veľkú úctu;

VERŠE (1912)

- autor túto zbierku venoval svojej manželke **Elene Kňazovičovej**;
- zbierka je naplnená úprimnosťou, hlbokým citom a básnickou sebaanalýzou.; v tomto období autor prežíva osobnú krízu, ktorá vyplývala z osamelosti, citových rán; básnika znepokojuje aj zdravotný stav; uvažuje, či dokáže byť šťastný v rodine a je sklamaný aj z medziľudských vzťahov, ktoré vládli v spoločnosti; nakoniec nachádza **zmysel svojej životnej cesty v láske k snúbenici a tým, že sa primkne k domovu a k národným koreňom**; v zbierke cítiť **vplyv impresionizmu, lebo je plná nálad, dojmov**;
- v zbierke sa nachádzajú **osobné básne, ale aj básne so spoločenskou problematikou**; sú to básne o čine, o vzdore, nabité energiou vzbury proti bezpráviu a útlaku národa; najznámejšie spoločenské básne sú: **Otrok, Otcova roľa, Baníci**.

Otrok

- básnik sa **štylizuje do polohy otroka**, ale vzdorujúceho; verí, že jeho postavenie sa zmení; od detstva počúval o tom, že jeho národ je neplnoprávny; obával sa o osud národa, v duši veril, že postavenie slovenského národa sa zmení a nosil v srdci aj pomstu; **otrok symbolizuje utrpenie slovenského národa, ktorý žil v Uhorsku vo veľkom útlaku**.

Otcova roľa

- autor v básni vyjadruje osobné pocity a nálady, no zároveň sú to aj pocity celej jeho generácie; básnik sa **štylizuje do polohy tuláka**, ktorý sa nesmelo vracia domov a má výčitky svedomia, že svoje domovinu opustil; **domovina bola po stáročia utláčaná a v srdciach ľudí zrela túžba po zmene tejto situácie**; v závere si autor kladie otázku, či naozaj vyrastú v jeho domovine bojovníci za slobodu a rovnoprávnosť slovenského národa.
- I. Krasko bol **aj prozaikom**; napísal tri novely, v ktorých je však dej potlačený a autor dáva dôraz na lyrické a úvahové prvky;
- I. Krasko **prekladal z rumunskej, ruskej a nemeckej literatúry**.

Poetika starej lyriky

Čo píšeš, nech je jasné slnečný sťa lúč,
veselé jako chasník pri tanci;

nech leje balzam v srdce boľavé
a v chorú dušu úľavu a mier,

alebo nech je smutné jako chorál kresťana
a trúchle jako mokrý hrob;

nech duní jako zvony na poplach,
keď horia rodné chalupy,

a búri jako pochod utlačených na ulici,
keď deti doma chleba nemajú:

**no nikdy nepíš to, čo necítiš,
čo v tvojom srdci zrod svoj nemalo;**

**obchádzaj krasomluvu jako mor
a vyhod' z textu slovo jalové;**

**nech hudbou zneje každý malý verš,
obrazom blýska každé slovíčko –**

**a nezabúdaj, náznak tajomna
že tisícimi tónmi znie**

a v každej duši zobúdzajú jej pieseň stajenú:
až všetko toto krásnom posvätiš –

tak dôjdeš ta, kam ja som nedošiel.

Otrok

Som ten, ktorému v uši znela pieseň matky-
otrokyne.

Tá pieseň z mojej duše nikdy, nikdy nevyhynie.
Tak smutno znela, divným bojazlivým bôľom
sa tíško niesla naším úhorovým poľom,
až chytila sa v detskej trasúcej sa duši.

Som ten, čo dozrieval pod bičom otrokára,
pod bičom, ktorý nestrábené rany denne znovu
pootvára,

že žiadna z nich sa nikdy, nikdy nezahojí.
Môj chrbát skrivený už narovnať sa bojí,
no vo sklopenom zraku posiaľ skrytá iskra horí...

Som ten, čo čaká na ston poplašného zvona,
bo ťažko zhynúť otrokovi, pokiaľ pomstu nevykoná.
Až potom vystriem chrbát, rumeň zbarví líce.
Dovtedy sadiť budem stromy, z ktorých rastú
šibenice...

Ó, smutno znela pieseň matky-otrokyne!

Topole

Hej, topole, tie topole vysoké!
Okolo nich šíre pole –
Čnejú k nebu veľké, čierne
– zrovna jako čiesi bôle –
topole.

Hej, topole, tie topole bez lístia!
Duch jak čísi špatnej vôle
hrdo stoja ošarpané,
v mraze, vetre nahé, holé
topole.

Hej, topole, tie topole bez žitia!
Nemo stoja v úzkom kole
– príznaky sťa z nirvány by –
pozerajú v prázdno dole
topole.

Hej, tie hrdé, vysočizné topole!
Ako vzhľad ich duch môj zmizne...
Hore...? Dolu...? Do nirvány...?
– Ako havran ošarpaný
do noci...

Už je pozde

Už je pozde, nepamätáš – !
nad horami vrcholí
veľký mesiac, nemý, bledý,
obličaj sťa mŕtvolý;

riedke mráčky tiahnu nebom,
kryjú mesiac závoji;
tiene blúdia siným poľom,
pokoj čuší po chvoji;

niekde v diaľke hlásnik trúbi
pozdňú nočnú hodinu,
ozveny sa dute vlnia,
až kdes' v tichu vyhynú –:
zrovna, zrovna jako vtedy!...

...Mesiac sadá za hory
a ty nejdeš dokončiť tie
započaté hovory – –
Už je pozde, nepamätáš –!

Pieseň

Zrála, plála rudá ruža,
prekvitala...

Tá, čo jediné len mala,
všetko, všetko z lásky dala,
ani za tým neplakala,
neplakala.

A ten ľahký, dať čo váhal
za to drahé, ktoré zhabal,
predsa potom horko plakal,
horko plakal...

Neveril, a neveriaci mnohé skúsi...
Srdce rozbil v drobné kusy,
ale život – žiť sa musí
pre človeka.

Letia, letia divé husi
do ďaleka...

Otcova roľa

Pokojný večer na vršky padal,
na sivé polia.
V poslednom lúči starootcovská
horela roľa.

Z cudziny tulák kročil som na ňu
bázlivou nohou.
Slnko jak koráb v krvavých vodách
plá pod oblohou.
Strnište suché na vlhkých hrudách
pod nohou praská.

Zdá sa, že ktosi vedľa mňa kráča –
na čele vráska,
v láskavom oku jakoby krotká
výčitka nemá:
– prečo si nechal otcovskú pôdu?

Obrancu nemá!

Celý deň slnko, predsa je vlhká
otcovská roľa.

Stáletia tiekli poddaných slzy
na naše polia,
stáletia tiekli – nemôž byť suchá
poddaných roľa,
darmo ich suší ohnivé slnko,
dnes ešte bolia.

Z cudziny tulák pod hruškou stál
som
zotlelou spolu.
Poddaných krvou napitá pôda
domov ma volá...

A v srdci stony robotných otcov
zreli mi v semä...

Vyklíčia ešte zubále dračie
z poddaných zeme?